

вал читацької свідомості, дає простір для домислювання.

У романі у віршах "Берестечко" Ліна Костенко активно використовує композиційний прийом перекидання містка в майбутнє, який має містичний характер – за допомогою ворожіння відьми дізнаємося про майбутню долю гетьмана та України. Такий художній прийом дозволив авторові через масштабні просторові перспективи панорамно висвітлити напружені колізії грядущого.

Бачимо, що в романному просторі Ліна Василівна майстерно використовує особливості художнього часу здійснювати прогресивний та регресивний рухи, тобто зазирати в минуле, змальовувати події у теперішньому часі або ж взагалі випереджати їх. Застосування цих прийомів найбільшою мірою сприяє розкриттю авторського задуму, спрямовує читацьку свідомість на осмислення художньої ідеї.

Сюжетно-композиційна організація роману "Берестечко" дає змогу зацен-

тувати на тому, що твір написано в традиції "зміцнення сердець": герой проходить через очищення трагедією, поразку – подолано, і хоч тріумфу в Ліни Костенко немає, проте є світло надії, без якого життя не мало б жодного сенсу. Це світло катарсису, що має відроджувальну силу. І власне так письменниця передає сутність художньої свідомості, свою спорідненість з головним героєм, свою авторську позицію на феномен національної історії та самосвідомості.

Як і в тематичному, так і сюжетно-композиційному плані роман "Берестечко" уніс новий струм у розуміння дня теперішнього як закономірної ланки в ланцюгу національної свідомості українців, як приклад самовідданості державі, як конституція патріотичного виховання во ім'я зміцнення національної самосвідомості українського народу.

Л І Т Е Р А Т У Р А

1. Жуковська Г. М. Усе іде, але не все

минає. Пам'ять і час у творчості Ліни Костенко : монографія / Жуковська Г. М. – К. : Книга, 2010. – 188 с.

2. Іванишин П. В. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко / Іванишин П. В. – К. : Академвидав, 2008. – 392 с.

3. Костенко Л. В. Берестечко / Костенко Л. В. – Львів : Каменярь, 2007. – 170 с.

4. Островська А. С. Форми вираження авторської свідомості в творчості письменників нової генерації кінця XIX початку XX століття : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : 10.01.01 – укр. літ. / А. Островська. – Дніпропетровськ, 1999. – 19 с.

5. Тарнашинська Л. Б. Час у творчості Ліни Костенко як темпоральний код структури людського досвіду / Л. Б. Тарнашинська // Слово і час. – 2005. – № 6. – С. 42–53.

6. Фрейд З. Толкование сновидений / З. Фрейд. – Москва : Харвест, 2005. – 480 с.

Стаття надійшла 18.10.2013 р.

УДК 37.011.3: 821.161.2

Яна МАЛИХІНА

ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ ВЗАЄМОДІЄЮ ВНЗ ІЗ ЗОВНІШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ

У статті розглянуто та проаналізовано принципи управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем. Визначено поняття „принцип”. Розглянуто та проаналізовано функції управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем. Зазначено, що для досягнення ефективності управлінської діяльності необхідна максимальна реалізація всіх управлінських функцій та принципів.

Ключові слова: принципи, функції, управління, ВНЗ, взаємодія, зовнішнє середовище.

Я. Малихіна. Принципы и функции управления взаимодействием вузов с внешней средой. В статье рассмотрены и проанализированы принципы управления взаимодействием вуза с внешней средой. Определено понятие „принцип”. Рассмотрены и проанализированы функции управления взаимодействием вузов с внешней средой. Указа-

но, что для достижения эффективности управленческой деятельности необходима максимальная реализация всех управленческих функций и принципов.

Ключевые слова: принцип, функция, управление, вуз, взаимодействие, внешняя среда.

Y. Malyhina. Principles of management functions and interaction with Universities External Sredoy. The article describes and analyzes the principles of managing the interaction with the external environment of the university. Defined concept "principle". Reviewed and analyzed the relationship management function of universities with the environment. Stated that in order to achieve management efficiency need maximum implementation of all management functions and principles.

Keywords: principles, functions, management, university cooperation, the external environment.

Meta: зробити огляд досліджень у

сфері методології управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем; проаналізувати дефініції понять "принципи управління" та "функції управління", виокремити принципи і функції управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем.

Сьогодні відбувається активна трансформація в системі вищої освіти України. У сучасних умовах формування ринкового середовища та інтеграції української освітньої системи в європейський простір найбільш сконцентровано зміни проявляються в первинному ланцюжку системи – вищих навчальних закладах. Оскільки саме вони формують кадровий потенціал держави, творчий компонент головної виробничої сили суспільства. Слід зазначити, що вдосконалення діяльності ВНЗ можливе лише, якщо розглядати їх як елемент єдиного господарського комплексу, який пов'язаний із зовнішнім середовищем. Тому проблема принципів та функцій управління такою взаємодією є актуальною. Це зумовлено потребами практики, насам-

перед, різким нарощуванням освітнього потенціалу нації, забезпеченням конкурентоспроможності випускників університетів на ринку праці як всередині держави, так і на міжнародному рівні.

Загальні проблеми управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем висвітлено в працях Г. Єльнікової, І. Корнилової, В. Паламарчук, В. Пінчука, О. Попової, М. Поташника, В. Сергієвського, Ю. Таран, В. Шукшунова, А. Чернюк, А. Хуторського, Н. Юсуфбекової та інших. Тенденції управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем розкрито в роботах В. Гінзбурга, О. Козлової, В. Скар та інших. Принципи управління розглядали Г. Єльнікова, Ю. Конаржевський, М. Поташник, А. Фйоль, А. Харківська, Є. Хриков, П. Яременко та інші.

Проблем управління ВНЗ торкались М. Генсон, Г. Єльнікова, В. Качалов, В. Левшина, С. Павлютенков, Ю. Похолков, С. Салига, Є. Сахарчук, Т. Сорочан, О. Спирін, Ю. Татур, Г. Цехмістрова.

Соціальні закони реалізуються через свідому діяльність людей. Єднальною ланкою між ними є принципи управління – фундаментальні положення, вихідні вимоги щодо здійснення управління.

Принцип (від лат. *principium* – основа, начало) означає вихідне положення, провідну ідею, правило, покладене в основу якоїсь діяльності, припис щодо порядку та способу її здійснення [10, 128].

Уперше принципи наукового управління сформульовані Ф. Тейлором. До них входили: поділ та вимірювання праці, складання завдань-приписів, та програм, стимулювання, мотивація, праця як індивідуальна діяльність, роль індивідуальних здібностей, роль управління, розвиток управлінського мислення. Усі вони спрямовують діяльність працівника ззовні.

Подальшого розвитку принципи управління набули в працях А. Файоля, який презентував їх уже 14. Серед них нові: влада та відповідальність, дисципліна, єдиноначальність, єдність напрямку, підпорядкування власних інтересів загальним, централізація, ієрархія, порядок, справедливість, стабільність робочого місця, ініціатива.

Вагомий внесок в аналіз принципів управління навчальним закладом зробив Є. Хриков. Він зазначає, що система принципів управління вищим навчальним закладом буде більш цілісною, повною, якщо аналізувати наявні в управлінні суперечності та недоліки, оскільки вони частіше за все зумовлені тим, що не були враховані певні зв'язки між соціальними законами та людською діяльністю

[15, 78]. Є. Хриков визначає такі принципи управління: прогностичний; єдності державних і внутрішніх механізмів управління; взаємовизначення керуючої і керованої підсистем; науковості управління навчальним закладом; оптимального співвідношення оперативного-поточного і цільового стратегічного управління; цілісності умов, необхідних для реалізації мети навчального закладу; спрямованості управління на реалізацію творчого потенціалу педагогічної праці; професіоналізму особистості та діяльності керівника навчального закладу; оптимального співвідношення цілеспрямованих управлінських впливів, самоорганізації і саморегулювання; оптимальної структури управління; зворотного зв'язку; необхідної розмаїтості; цілісності функцій управління.

Сьогодні науковці виділяють від 10 до 60 принципів. Ю. Конаржевський вважає, що саме принципи управління визначають вимоги та зміст, структуру та організацію цього процесу. Вони складають ідейну основу теорії та практики управління та використовуються як фундаментальні аксіоми [7, 201].

М. Поташник вирізняє принцип системності, що передбачає розвиненість у роботі керівника всіх управлінських функцій, їх взаємодію і взаємозв'язок. Це вимагає, щоб уся управлінська діяльність створювалася як система. Вона може бути описана й організована у вигляді компонентів діяльності: мотиви – мета – завдання – зміст – форми – методи – умови – результати [11, 32]. Для досягнення даного принципу необхідна максимальна реалізація всіх управлінських функцій, тобто відповідно до функціонального алгоритму: прогнозування, планування, організація, регулювання, контроль, аналіз, стимулювання [3, 56].

В. Шевченко виділив такі принципи організації управління ВНЗ: оптимального внутрішнього різноманіття системи; багаторівневої організації діяльності; випереджаючого гнучкого реагування [12, 37].

Г. Єльнікова підкреслює важливість принципів успішної управлінської діяльності, соціальної детермінації та аналітичного прогнозування, інформаційної достатності та оперативного регулювання [4, 79].

На думку П. Яременко, принципи фінансово-економічної раціональності, правової пріоритетності й законності більшою мірою забезпечують раціональний аспект в управлінні освітою [17, 28].

Якість функціонування системи ос-

віти залежить від принципу єдності єдиноначальності і колегіальності в управлінні, раціонального поєднання прав, обов'язків і відповідальності, наступності, що в управлінні взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем проявляється в тому, що єдиноначальність органічно пов'язана з колегіальністю, як правильно відзначає М. Поташник; єдиноначальність функціонує через делегування повноважень, а колегіальність проявляється у відповідному представницькому або безпосередньому впливі [9, 119].

Принцип раціонального поєднання прав, обов'язків і відповідальності тісно пов'язаний з попереднім принципом і припускає баланс прав, обов'язків і відповідальності в діяльності керівника. За М. Поташником, реалізація цього принципу досягається шляхом раціонального визначення сфери підпорядкованості, складання посадових інструкцій, де чітко зазначено, за що людина відповідає, якими правами користується для виконання обов'язків і в чому буде проявлятися відповідальність за їх невиконання [9, 120].

Принцип наступності передбачає взаємозв'язок, послідовність реалізації всіх управлінських функцій, координацію дій суб'єктів управління [1, 187].

Принцип професійної компетентності означає наявність обов'язкової спеціальної підготовки керівництва для роботи на належному управлінському рівні. Як зазначає Г. Єльнікова, професіоналізм нерозривно пов'язаний із компетентністю керівника. Процес вирішення управлінських завдань завжди вимагає додаткової інформації. Для прийняття правильного рішення керівнику необхідні знання з психології, педагогіки, політології, соціології, теорії управління [5, 123].

Таким чином, наші уявлення про принципи, на підставі яких здійснювалася модернізація роботи ВНЗ, зводяться до того, що вони розглядаються як порівняно самостійні. Але слід зазначити, що всі вони доповнюють один одного, утворюючи єдину систему. Недооцінка будь-якого з них призводить до зниження ефективності управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем.

Система ефективного управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем будується на таких принципах, як: орієнтація на споживача, системність, взаємозв'язок функцій управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем та цілей університету, оптимальне внутрішнє різноманіття системи, соціальна детермінація та аналітичне прогнозування, інформаційна достатність та

оперативне регулювання, фінансово-економічна раціональність, правова пріоритетність і законність, єдність, єдиноначальство і колегіальність в управлінні, раціональне поєднання прав, обов'язків і відповідальності, наступність в управлінні, наукова компетентність, гуманізація, професійна компетентність, успішна управлінська діяльність, єдність цілей, взаємодоповнюваність, цілеспрямованість і критеріальність, підпорядкованість цілей у їх ієрархії, систематичність оцінювання та встановлення багатоканального зворотного зв'язку. Управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем успішно вирішується не тільки на основі принципів, але і таких його складових, як функції. Засновник класичної школи управління А. Файоль виділив такі з них: планування або розробка програми на майбутнє; організація або розробка організаційної структури; управління персоналом, координація, контроль або перевірка програм [13, 19].

Зважаючи на соціально-економічні перетворення, що відбуваються в Україні, Г. Федоров розділяє загальні функції управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем на три групи: прогностичну, коригуючу та регулюючу, застосування яких дає змогу прогнозувати, програмувати й коригувати управління відповідно до умов і поставлених цілей [14, 30].

С. Алімов запропонував функції управління соціальною системою, характерні також і для управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем: розробка і прийняття управлінського рішення; організація, регулювання, коригування, облік і контроль.

Аналіз названих вище управлінських функцій свідчить про те, що їх реалізація спрямовувалась на створення чіткої формальної структури управління. Функціональний склад зводився до основного – планування, організації, контролю. У сучасних умовах функції управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем видозмінюються, оновлюються, змінюється їх кількість, виділяються пріоритетні. Про це свідчить аналіз теорії і практики управління ВНЗ, здійснений провідними вченими: В. Бондарем, Г. Єльніковою, В. Мануйленко, М. Поташником, Т. Шамовою та іншими.

Зокрема, В. Бондар пріоритетними функціями вважає: науково-теоретичну і регулятивно-оцінну [2, 16]. В. Мануйленко розробив такі функції

управління навчальним процесом; суспільно-політичну, культурно-освітню, викладацьку, адміністративну, фінансово-господарську, керівництва процесами навчання і виховання [18, 56]. В. Пikelьна виділила такі управлінські функції як планування, організація, координація, контроль, регулювання, облік, аналіз [8, 29]. Т. Шамова виокремлює інформаційно-аналітичну, мотиваційно-цільову, планово-прогностичну, організаційно-виконавчу, контрольну-діагностичну, регулятивно-корекційну функції [16, 33].

Отже, сучасні дослідження дозволяють відокремити й інші функції управління, наприклад, координацію, регулювання, аналіз, комунікацію, які не виділені в класичній інтерпретації функціонального складу. Доповнення сукупності сучасних функцій управління такими, як аналітична, стимулююча, прогностична, мотиваційна, є особливо актуальним у зв'язку з підвищенням ролі суб'єктивного чинника людської діяльності. У сучасних умовах реформування, зміст функцій управління зазнають змін. При цьому традиційні функції збагачуються й доповнюються новими. Усі названі функції взаємопов'язані і взаємозумовлюють одна одну. Вони створюють єдиний управлінський цикл.

Сьогодні наукою управління напрацьовано засоби для вирішення багатьох завдань, що постають перед керівництвом ВНЗ в управлінні взаємодією вищого навчального закладу із зовнішнім середовищем. Необхідно пам'ятати, що такий процес відбувається в умовах соціальних та економічних змін, модернізації сучасної вищої освіти. Принципи та функції управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем є фундаментом для ефективної системи управління.

Отже без дотримання основних принципів та виконання розглянутих функцій створення ефективних систем управління взаємодією ВНЗ із зовнішнім середовищем неможливе.

Л І Т Е Р А Т У Р А

1. Ашумов В. Р. Якість освіти у ВНЗ / В. Ашумов. – К. : Наукова думка, 2010. – 122 с.
2. Бондар В. І. Теоретичні основи і технологія педагогічного аналізу: управлінський аспект / В. Бондар. – К., 1996. – 67 с.
3. Буряк Т. П. Якість освіти у вищій школі / Т. Буряк. – К. : Наукова думка, 2009. – 200 с.

4. Єльнікова Г. В. Атестація навчальних закладів в Україні: передумови, зміст, експеримент / Г. Єльнікова. – Харків : ТО Гімназія, 1999. – 160 с.

5. Єльнікова Г. В. Теоретичні підходи до моделювання державно-громадського управління / Г. В. Єльнікова // Директор школи : газета для керівників шкіл. – К., 2003. – № 40 (280). – С. 10–11.

6. Калініна Л. Специфіка інформаційного управління закладами освіти / Л. Калініна // Освіта і управління. – 2003. – С. 47.

7. Конаржевський Ю. А. Менеджмент и внутреннее управление / Ю. Конаржевський. – М. : Педагогический поиск, 2000. – 224 с.

8. Пikelьная В. С. Теоретические основы управления: (школоведческий аспект) / В. Пikelьная. – М. : Высшая школа, 1990. – 175 с.

9. Демократизация управления школой / М. Поташник. – М. : Знания, 1990. – 77 с.

10. Российская педагогическая энциклопедия / [под ред. В. П. Мануйлова]. – М. : Большая российская энциклопедия, 1993. – 1376 с.

11. Управление качеством образования: практико-ориентированная монография и методическое пособие / [под ред. М. М. Поташника]. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 448 с.

12. Управление качеством / [под ред. С. Д. Ильенкова, Н. Д. Ильенкова и др.]. – М. : Наука, 2003.

13. Файоль А. Общее и промышленное управление / А. Файоль // Управление – это наука и искусство. – М., 1992. – 274 с.

14. Федоров Г. В. Відділ освіти в умовах соціально-економічних перетворень / Г. В. Федоров // Освіта і управління. – 1999. – Т. 3. – Ч. 4. – С. 28–32.

15. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом / Є. М. Хриков. – К. : Знання, 2006. – 365 с.

16. Шамова Т. И. Исследовательский подход в управлении образованием / Т. Шамова. – М. : Знания, 1991. – 64 с.

17. Яременко П. С. Якість освіти в Україні / П. Яременко. – К. : Лібра, 2011. – 157 с.

18. Яхнін Я. К. Сучасні підходи до якості освіти / Я. Яхнін. – К. : Наук. думка, 2010. – 143 с.

Стаття надійшла 12.12.2013 р.